

KOVÁCS ISTVÁN: LENGYEL ORVOSOK A MAGYAR SZABADSÁGHARCBA¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

„Elhagytam Debrecen, hogy Kolozsvárt gyógykezeltessem magam” – írja Rembowski Mészárosnak, s máris hozzáteszi: „...de betegségem súlyos, s ezt bátorkodom orvosi bizonyítvánnyal is igazolni”.

A Józsa Pataki Dániel orvos honvéd hadnagy által április 10-én kiállított igazolása hitelesítésül felsorolt betegségek – „darab időtől kezdve lábdaganat és fájdalmakkal s ezen orbáncos szenvedéssel ágyba kötött máj és tüdő kórossággal szenved...”, s ezért egyelőre szolgálatképtelen² – mindenkiben részvétet keltettek volna iránta, aki az előzményeket nem ismeri. Azt viszont még Mészáros se tehette meg, hogy az orvosi igazolást ne vegye figyelembe. A Rembowski pénzügyeiről készített március 30-i jelentést szinte szó szerint lemásolva, s jelezve benne az ismertetett betegség tényét, április 24-én egyenesen Kossuthnak, mint az ország kormányzóelnökének terjeszti fel az 1591-es forintos adósság kérdését, s rábízza a döntés felelősségét.³

Arról, hogy e kérdésben a Hadügyminisztérium Kossuthoz fordult, a kolozsvári térparancsnokságot is értesítik, amelytől Rembowski, mint az erdélyi „lengyel seregbeli törzstiszt” kérte áprilisi illetményének kifizetését. Miután azt nem kapta meg, arra hivatkozott, hogy a magyar állam tartozik neki, s adósságát illetményének további folyósításával törlesztheti. A hadügyminisztérium május 23-án felvilágosította a térparancsnokságot, hogy „ami pedig ápril havi illetményét illeti, miután ő elebbi tiszt állásáról önként lemondott, s a tiszt létszámából már ki is töröltetett – így a részben tett igénylése egyáltalán nem teljesíthető”.⁴

Kossuth döntése gyakorlatilag negatív. Ezt bizonyítja a Hadügyminisztérium kolozsvári térparancsnokának megküldött május 23-i átirata, amely indoklásában nagy vonalakban az „alapidokumentumnak” számít március 30-i döntés másolata, kiegészítve azzal, hogy „követelése egyedül olyan esetben fog kifizettetni, ha az elszámolási nehézségeket kellően eloszlatja, s arra nézve mindent tisztába hozand”.

A fentebb idézett levélváltás annak bizonyítására is szolgálhat, hogy Rembowski áprilisban és májusban Erdélyben, pontosabban Kolozsvárt tartózkodott. Arra azonban, hogy – korábbi szándékának megfelelően – belépett volna az erdélyi lengyel légióba, nincsen adalékunk. (...)

Ekkor már Pesten szerveződőben volt egy szabadcsapat, amelyet, amíg nem alakul honvédszászlóaljja, hivatalosan „herceg Woroniecki vadászcsapatának” hívnak. A vadászcsapat többségében magyar önkéntesekből állott, négy orvosa közül viszont kettő lengyel volt, jöllehet ők is a soknemzetiségű Pest-Buda polgárainak számítottak.

¹ Válogatás Kovács István: „...mindvégig veletek voltunk”. Lengyelek a magyar szabadságharcban (Bp., 1998.) c. kötetből: p. 186, pp. 235–236, p. 275, p. 375.

² MOL Hadügyminisztériumi általános iratok (H 75) 1849:15054.

³ MOL H 75 1849:15054.

⁴ MOL H 75 1849:15054.

A csapat főorvosa, a tarnóvi születésű Franciszek Klein a szabadságharc után végleg Pesten, a Ferencvárosban telepedett le, s Franz Kleinként, Klein Ferencként folytatta a gyógyítás hivatását.⁵ A csapat alorvosa, Ignacy Staniszewicz az 1840-es években a bécsi Orvostudományi Egyetemen tanult. Mint szigorló orvos Pesten érte a forradalom kitörése. Feltehetően személyesen ismerte a fővárosi társasági körökben népszerű Mieczysław Woroniecki herceget, s mi mást tehetett honfitársa felszólítására: csatlakozott az általa szervezett szabadcsapathoz.

Staniszewicz a világosi fegyverletétel után kimenekült, de vagy kényszerűségből, vagy bátorságból, bemerészkedett az oroszlán barlangjába. A barlang Varsó volt,⁶ az oroszlán nem más, mint a „mérges kis öregúr” – ahogy Görgei első találkozásuk után nevezte –: Paszkevics herceg. Milyennek látta őt egy átlag varsói, aki közvetlenül szűrős tekintetének látóterében élt?

„Gyakran láttam a többlovas kocsiban végighajtó helytartót egy tiszt által vezetett cserkeszcsapattól kísérve. A menet előtt két cserkesz ügetett” – írja róla a „Varsóból és Heidelbergából” című emlékirat szerzője, a történelem által ismeretlen Karol Szymański, aki tízéves lehetett akkor, amikor Staniszewicz ellen nyomozást kezdeményeztek Varsóban, s majd mint kiváló kémikus a napi aprómunka híve és hőse lesz.

„Bajszot csak katona vagy hivatalnok hordhatott, azt növesztetni a kegyetek előjoga volt, s szivarozni is szigorúan tilos volt az utcán. Mindenkinek, lett légyen kicsi vagy nagy, az utcán megállva, mély meghajlással kellett köszönteni a helytartót. Az útkereszteződéseknél Paszkevics nemegyszer észrevette, hogy az előírásoknak nem tesznek eleget, s hogy némelyek, kik ujjai közt szivart tartottak vagy el akarták kerülni a kényszerű meghajlást, boltba vagy kapualjba húzódnak. E gonosztevőket Paszkevics egy intésére üzőbe vették a cserkeszek, s általában jól megkorbácsolták és áristomba kísérték őket. Ily jeleneteknek többször is szemtanúja voltam. Paszkevicset senki se szívelhette, s mint a vadállattól féltek tőle.”⁷

Paszkevics, élemedett kora ellenére is, groteszk kíméletlenséggel sulykolta bele a Lengyel Királyságban élő alattvalók tudatába a reménytelenséget.

Staniszewicz tehát abban a Varsóban lett orvos, amelyre, mint mondták, nappal is „paszkevicsei éj” borul. Nyilván a krími háború visszfényeként fellobbant lengyel reményektől nekitüzesedve 1854 nyarán eldicsekedett vele, hogy a „magyar háborúban” Mieczysław Woroniecki szabadcsapatában szolgált mint orvos.⁸ Ausztria és Oroszország között ekkorra ugyan megromlott az 1849-es magyar katonai sikerektől összekovácsolt jó kapcsolat, de ezt a két birodalom lengyel polgárai nem érzékelték. A mindennapok szintjén az orosz–osztrák együttműködés harmonikusnak tetszett. Varsói hivatalos felkérésre az Osztrák Birodalmon belül Pesttől Lembergig terjedő nyomozás kiderítette még Ignacy Staniszewicz apjának és anyjának az előéletét is. Az „...illető most körülbelül negyvenéves, magas termetű, 1842-ben, amikor Lembergben tartózkodott, szőke haja volt és vörösés oldalszakálla”.⁹ Az, hogy Ignacy egyik bátyja mint galíciai önkéntes valószínűleg elesett az 1831-es szabadságharcban, csak súlyosbította a lázítás gyanújába keveredett varsói orvos helyzetét.¹⁰ (...)

Duschek Ferenc még „pénzügyi álladalmi titkárként” 1849. május 1-jén a tarcali csatában puskalövéstől súlyosan megsebesült Julian Jaworski altiszt kérelmét is pártolólág küldte át Mészáros Lázárnak, az ideiglenes hadügyminiszternek.¹¹ Jaworski április 25-én azért fordult Kossuthhoz, már mint az ország kormányzójához, hogy „tökéletes meggyógyulása idejéig rendes

⁵ Centralnŭj Goszudarszvennŭj Isztoricseszkiŭj Arhiv – Lvov. Központi Állami Levéltár, Ilyvó (CGIA) f. 146, op. 4, ed. 1350, k 9–10.

⁶ CGIA f. 146, op. 4, ed. 1350, k 7.

⁷ Karol Szymański: Z Warszawy i Heidelbergu. Wspomnienia z lat 1843–1863. Warszawa, 1967. p. 23.

⁸ CGIA f. 146, op. 4, ed. 1350, k 7.

⁹ CGIA f. 146, op. 4, ed. 1350, k 15–16.

¹⁰ CGIA f. 146, op. 4, ed. 1350, k 9–10.

¹¹ MOL H 75 1849:12426.

zsoldján kívül havi díjpótlékkal és quartélypénzzel” lássák el.¹² Az ügyében történt hivatali eljárás újabb dokumentuma az a levél, amelyet május 10-én Kabáth százados, a debreceni katonai főkórház parancsnoka küldött a Hadügyminisztériumnak:

„Jávorszky Gyula lengyel légióbeli altiszt márczius hó 11-kén 1849. a fennevezett kórházban ápolás alá vétetett, és ugyanazon hó 28-kán felüdült, és az említett légiónak átadatott.”¹³

Eszerint Jaworski áprilisban már szolgálatképes volt. A kérés mindenki számára meglepődést jelentő elintézése egyben a sebesült katona vitézségének méltánylása is; Julian Jaworskit május 16-ával kinevezték a szerveződő 3. lengyel zászlóaljhoz hadnagynak.¹⁴ (...)

Wysocki egészségügyi szolgálatot is szervezett. A légió főorvosának Adler Károly alezredest nevezték ki, aki már május 24-én megküldte „igénylistáját” a hadügyi egészségi osztálynak.¹⁵ Hat nappal később a honvédsereg főorvosa, Flór Ferenc értesíti Wysocki tábornokot, hogy a „6 darab érnymaszt, 4 sebfecskendőt, 2 gennytálat, 2 golyóhúzó, 20 szélesebb pólyát, 20 keskenyebb pólyát, 10 tépetet, 10 nyomfoltot” hamarosan elküldi Miskolcra. A kötszereket végül a debreceni nőegylet raktárából kell vételezni.¹⁶ (...)

A „tizenegyek” másik név szerint ismert tagjáról semmiképpen se lehetett volna azt mondani, hogy nem kellően művelt. Ludwik Burzyńskiról, Stanisławów egyik megbecsült orvosdoktoráról van szó. Ő számol be feleségének címzett május 5-ei levelében megérkezésükről és fogadtatásukról.¹⁷ Megtudjuk, hogy főhadnagyi rangban azonnal fölcsapott a Máramaroszigeten szerveződő lengyel légió orvosának. A tekintélyes társaság jötte gyorsan elterjedhetett a magyarországi lengyel körökben, mert Burzyński sietve hozzáteszi:

„Időközben a Debrecen környékén álló Englert százados tudomást szerzett jöttömről, és hivatalos úton haladéktalanul zászlóaljához rendelt zászlóaljorvosnak. Holnap indulok hozzá.”

Burzyński doktort magával ragadhatta a Magyarországon ekkor már általánosan eluralkodott győzelmi hangulat, mert nemcsak a honvéddiadalait sorolja büszkén, hanem azoknak a közismert lengyel főtiszteknek, tábornokoknak a neveit is, akik a győzelemhez hozzájárultak. Ez nem is volna baj, hiszen ők túl közismertek voltak ahhoz, hogy nekik ártson. A bécsi Műegyetem Magyarországra szökött és légionistának beállt diákjának, Henryk Inesnek viszont nem tett jót azzal, hogy név szerint magasztalta vitézségét. Bizonyára közeli ismerete az Ines családot, s annak kifejezett kérésére adhatott hírt a „Békának” becézett Henrykről. (A becenév eredete minden bizonnyal az, hogy az Ines család a magyarra Kutururutyfalvának fordítható Zabokrukiból származott.)¹⁸ Ez magyarázatnak elfogadható, mentségnek alig. A levél ugyanis az osztrák rendőrhatalóságok kezére került. Nyilván arra is könnyen rájöhettek, hogy „a Seweryn már elment Dembiński táborába” utalásban Korzelińskiről van szó. (...)

*

Az Antal–Zétény-féle összeállítás az alábbi, Magyarországon szolgáló lengyel orvosokról tud:¹⁹

ADLER HERMANN (ÁRMIN) – utászkar alorvos hadnagyi rangban, majd a lengyel szabadcsapat főorvosa

EHRENFELD ZSIGMOND – a lengyel légiónál hadnagyi alorvos

¹² Uo.

¹³ MOL H 75 1849:13904.

¹⁴ Közlöny, 1849. június 3.

¹⁵ MOL H 75 1849:17326.

¹⁶ Uo.

¹⁷ CGIA f. 146, op. 4, j. hr. 1299, k. 65–66.

A levelet idézi: Dora B. Kacnelson: *Polscy spiskowcy i rewolucja węgierska* (na materiałach archiwów państwowych we Lwowie). Kovács István birtokában lévő kézirat. 15–17. lev.

¹⁸ CGIA f. 146, op. 4, ed. 394, k. 110–111.

¹⁹ A szerkesztő összeállítása.

GRÜN MÓR – a lengyel szabadcsapat alorvosa

SCHÄFFER SAMU – főhadnagy főorvos a lengyel csapatnál, a kassai katonai kórház is vezette,
1849. jún. 14-től százados főorvos

SRATOVSKY FERENC – százados főorvos 1849. márc. 6-tól a lengyel dzsidás csapatoknál

ZUROVSKY ROMUALD – főorvos a lengyel dzsidásoknál